هەست بە جوانکاری لە موزیکدا

زانستی جوانناسی واتە ئیستاتیکا کە بەشێکە لە لقەکانی فەلسەفە کرۆکی دەربڕینی جوانییەکانە لە ئەدەب و هونەردا.وشەکەش (Aesthetis) لە یۆنانی کۆنەوە وەرگیراوە پەیوەندیدارە بە _ شت_ەوە یان رۆچوونە ناو شتەکانەوە کە دەچنە ناخ و هەستی مرۆڤەکانەوە. لە فەرهەنگ و زانیارییە فەلسەفیەکاندا واتا هەست کردن بە جوانی و چێژوەرگرتن و توانای جیاکردنەوەی رەش لە سپی _ ناشیرین لە جوان _ ئەمەش خۆی بۆ خۆی وردبوونەوەیە لە ناوکی نەبینراوی شتەکان _ هەڵسەنگاندنیان _ رەخنە گرتن وخوێندنەوەیان بۆ چەندین جاری دی. ئێمەش لێرەدا موزیک دەخەینە ژێر پرسیارەوە بزانین چەندە جوانە _ پڕبارمان دەکات لە چێژ و ئاە و حەسرەتمان پێ هەڵدەرێژن. بۆ ئەمەش دەبێت قووڵ بینەوە و خۆمان رۆشنبیر بکەین دەبێت بزانین بنمەما و ناوەرۆکی چییە؟ پێکهاتەی بونیادی ئەمانەش خۆی لە زاراوە شاراوەکان ئاشنامان دەکات. شی کردنەوەی پوختر بە ئەنجام بگەیەنین _ ئەویش بە عەقڵانی کردنی هۆشمەندیە بۆ خوێندنەوەی دیاردەکان ئەمەش بەرەوە کەنارەکانی پەی بردن بە جوانییەکانی موزیکمان دەبات. بۆ ئەوەی رەخنەگری موزیکناس شیکاری خۆی _ بۆچوونەکانی چڕ بکاتەوە _ دەبێت بنەما و _ سەرەتا و _ هێماکانی شارەزا بێت _ جگە لەمانەش هەست و ناخ و پەروەردەیی و رۆشنبیری تێگەیشتن لە ژیان بە گشتی بخاتە تەرازووی گیانیەوە و ئەو ساتانە دادوەرێکی بە ئەمەک بێت. ئەو ساتانە نەغمەی دەنگ و رەنگ دێتە جۆش و خورپە و دڵەراوکێ سەقامگیر دەبێت و خۆی لە بۆتەی جوانیەکاندا دەبێنێتەوە. کاری نەزۆک دەبێتە گڤەی با و گوزەر دەکات _ جوانیەکانیش تا مێژووی مرۆڤایەتی ماوە نەمر دەبێت. ئەدی کارەکانی بێتهۆڤن _ موزارد _ فاگنیر _ چایکۆفیسکی _ نەمر نیین؟ ئەی کارەکانی سەید دەروێش و ئۆمکلسوم لە میسر _ بەیت وبالۆرە و حەیران و لاوک و سیاچەمانەی لەمەڕ خۆمان؟ ئەدی کوانێ ئەوانەی کە بڵقی سەر ئاو بوون.... ؟

بۆ ئەوەی ئەم زانیارییە پڕهەگبەمان هەبێت ئەبێت چ بکەین؟ ئەدی موزیک ئەو ساتانە کارێکی سەخت و دژوار نییە؟ بەهەموو کەس هەرس دەکرێت؟ چونکە موزیک خولیایەکی بۆماوەیە و پڕ ئەندێشەیە. لە دیاردەکانی سروشت دژوارتر و پڕ هێماتر و مانادارترە چونکە زمانێکی دەربڕینە نەک رەنگدانەوەی دیاردەیەک. چونکە موزیک وێنا کردن نییە لە بۆتەی سروشت دا.... وەک وێنە _ نواندن نییە لە ناو کەسایەتییە کۆمەڵایەتییە سروشتیەکاندا. هەڵکۆڵینی کەسایەتییە ناسرا و ناودارە بلیمەتەکان نییە وەک پەیکەر تاشین _ بەڵکوو دیاردەیەکە لە دەربڕین سۆزێکە پڕ عەشق ئای لەو کەسەی چەند بلیمەتە کە سۆز و عەشق ئاوێتەی شێوازێکی جوانی دەربڕین دەکات و کێڵگەی ژیانی پێ ئاو دەدات. هەر هونەرێک بۆ خۆی یاسا و رێسایەکی دیاریکراوی هەیە کە لەسەر ئەو بنەمایانە خۆی بنیاد دەنێت و کەسایەتی خۆی دیاری دەکات. بۆ مرۆڤیش هەیە ئەو زاراوانە شی بکاتەوە و چێژیان لێ وەرگرێت و شیکاری هێماکانی بکات و واتاکانی راڤە بکات و جوانتر ژیانی پێ بخوێنێتەوە. چونکە لە کۆتایی دا کاریگەرییەکە هەر لەسەر مرۆڤە و مرۆڤ .

موزیک خۆی بە خۆی لە ناوک و کرۆکی دا چەندین مانای لە خۆی دا حەشار داوە . رەزمەکانی و پەیژەکانی _ هارمۆنیەکانی _ شێوازەکانی دەربڕین _ بچووکترین خاڵ و هێما و مانایەک دەستە واژەیەک دەگەیەنێت. مەگەر هەر موزیک ناسەکان پەی پێ بەرن و لە وردەکارییەکانی و پەرش بوونی وێنەکانی بگەن کە لە گیان ئەو بوونەوەرە سێحراویەدا خۆی بەرجەستە کردووە وەک: شیعر رۆژانە دادە چۆڕێت لە کاتێکدا کە ئامانج نادیارە و بەرهەم هێنانی واتاکانی لە کەسانی ئاسایی بەدوورە و سروشتی دەربڕینی بێ کۆتاییە. لێرەدا دوو دەستەواژە خۆی دێنێتە ئاراوە _

داهێنان + ڕەخنەگرتن _ تیۆری سەرەکی لە ناخی هونەرمەندا هەموو یاساکان دادەڕمێنێت بۆ پرۆسەی داهێنان _ دوای ئەویش کاری ڕەخنەگر دێتە ئاراوە و کاری ڕەخنە گرتن بە ئەنجام دەگەیەنێت. هونەر خۆی بەردەوام هەڵسەنگاندنی زانستیانە ئەنجام دەدات زانستیش بۆخۆی شیکاریەکانی خۆی بۆ خوێندنەوەی کارە هونەریەکانی بەرجەستە دەکات. موزیک هەرگیز کۆت ناکرێت _ تیۆری نەگۆڕ نییە بەڕێوەی بەرێت چونکە داهێنان لە ئاوێکی وەستاو دا ناکرێت.
بەڵکوو گۆڕان و جوڵە دوو دەستەواژەی خوازراون لە لایەن کارە موزیکیەکانەوە. هەر لەهەمان ساتدا دەربڕینێکە کە هونەرمەند چی مەلاس داوە لە هەست و نەست و خوێندنەوە و بیرکردنەوە و بواری کۆمەڵایەتی و پەروەردەبوونەوە. بە شێوازی نوێ و جیاجیا پەی پێ دەبات و ئەنجامی دەدات. ئەویش پرسیارکردن لە خۆی دەوربەر. هەروەک هەموو هونەرەکانی دی موزیک پابەندە بە جووت بوونی نێوان هۆشمەندی و نەست. لە کاتێکدا هۆشمەندی پێمان دەڵێت موزیک هەردەم لە جوڵە و گۆڕان دایە نەستیش ئاگادارمان دەکاتەوە کە گەنجینەی نەستمان بۆ ماوەییەو. بۆیە پێناسەیەکی ورد و پۆخت بۆ جوانکاری نایەتە گۆڕێ و ڕاڤە ناکرێت. هەروەک مردن_ ژیان_ چاک_ پیرۆز. ئەو ساتانەی لەتەک جوانکاری ئاوێزان دەبین لە ئەدەب یان هونەر یان سروشت هەست بە نەشئە و گەشە دەکەین چونکە سۆزێکی فراوان و بەرینمان پێ دەبەخشێت. بۆیە ئاوێزان بوونی بەردەوام لەگەڵ جوانیەکاندا خەیاڵ بەرین دەکات و والای دەکات بۆ بزووت و داهێنان. سێ بواری سەرەکی هەیە بۆ هەست بە جوانکاری لە موزیکدا.

-1 وەرگرتن بە پێی شێوازە موزیکیەکان .
-2 وەرگرتن بە پێی خەیاڵ و بەرهەم هێنانەوە.
-3 وەرگرتن بە هۆی سۆزەوە . واتە وەرگرتن لە شێواز و خەیاڵی والا و هەڵچوونی سۆز _ ئەم سێ بوارەش بە هۆی عەقڵەوە ڕاڤە دەکرێت و دەگەینە کەنارەکانی چێژ وەرگرتن. کاتێک مرۆڤ گوێی بۆ ڕستە موزیکیەکان شل دەکات و ئاوێزانی دەبێت. لە ڕێگای هەستەوە ڕاستەوخۆ وەری دەگرێت و هەستیش دەهەژێت و گەشەی پێ دەدات لەم ساتانە هەست بەرەزمەکانی دەگەین چونکە ڕەزم لە بوونی خودی مرۆڤدا بەرجەستەیە بۆیە لە ناخدا تێکەڵ بە ڕستە و ڕەزمەکان و هێڵی ئاوازەکان و پێکهاتەی هارمۆنی و پەیژەکان دەبین و هەموو کارە موزیکەکە لامان بەرهەم دێت لە عەقڵ و خەیاڵدا خۆی دەسەپێنێت بۆیە ئەوساتانە دەگەینە لووتکەی چێژوەرگرتن.

هێندرسۆن دەڵێت: (ئەو یاسا و ڕێسایانەی پەیوەندی نێوان جوانکاری موزیک و هەستی مرۆڤ ڕێک دەخات و ڕاڤەی دەکات لایەنێکیان دەگەڕێتەوە بۆ بیر و هۆشمەندی و _ لایەنێکی دیش بۆ سۆز و عاتیفە) هەستەکانیش هەمیشە و هەمیشە یاری دەدەری بیر و عاتیفەن واتە هەستەکان هۆن نەک ئەنجام.
ئەو ساتانەی ڕستە موزیکیەکان وەردەگرن پابەندی وەرگرتنن ئەویش لە خزمەت بیر و سۆزدایە_ مرۆڤ ئەو ساتانە ڕەخنە دەگرێت کە بەم شێوازە سەیری کارەکان دەکات. واتە کام پێکهاتانە پێکەوەو بەرجەستە بوونی لە شاکارێکی تۆکمە و بەرابەری نێوان شێوە و ناوەرۆک و خەیاڵ .. هەردەم خولیایەکە لە دنیای جوانکاری موزیکدا چونکە هێزێکی لەبن نەهاتووی بنیاتنەرە بۆ بیری مرۆڤایەتی _ هانزلیک لەمبارەوە دەڵێت: (هونەر پەلهاوێشتنی داهێنەرانەیە بۆ جوانی نا بۆ هەستەکان _ بەڵکوو بۆ بوونمان وەک مرۆڤ ئەویش فراوان بوون و والا بوونی خەیاڵمانە. (بۆ ئەمەش دەڵێین خەیاڵی دانەر خەیاڵی گوێگر پەل دەگرێت بۆ دنیای خۆی. دوای ئەم بگرە و بەردەیە دەربارەی جوانکاری موزیک نێوان موزیک ناس و فەیلەسوف و دەروونناس دەڵێت:
(موزیک زمانێکە بێ مانایەکی دیاریکراو هێمایەکە لە هێماکان هێزێکی وێناکردنی عەقڵ و هۆشیارییە، ئەگەر وایە ئەی نەوەکانی داهاتوو پەی بە کام ڕاڤە و لێکۆڵینەوە و بۆچوون بەرن؟ ئەوەی سروشتیە موزیک کاریگەرە لەسەر سۆز گوێگریش هەردەم نکولی لەم کاریگەریە ناکات.

گرنگ ئەوەیە پەیوەندی هەیە و بوونی دیارە راستەوخۆ بێت یان لە خەیاڵ ئەمەش کاردانەوەی دەروونی درووست دەکات. گوێگر..! بە چەندین شێوە موزیک لای کاریگەرە لەم رێگایەوە دەتوانێت رەخنە لە ژەنەر بگرێت چەند گەرم و گوڕە_ هەستی شاعیری تێدایە _ چەندە بەسۆزە _ خەیاڵ فراوانە _ چەندە گیانی ئاوێتەی مۆزیک دەبێت دەربڕینیش لەم بوارانەدا دەگیرسێتەوە و وەرگێڕانێکە بۆ بیر و بۆچوونی دانەرەکە لەمبارەیەوە "جون دیوی" دەڵێت: (بیری مرۆڤ هێدی هێدی بەرجەستە دەبێت و لەگەڵ وەرگرەکاندا ئاوێزان دەبێت و هەردەم زانیاری فراوانتر دەبێت و لەوکاتانەش هەست و هۆشیاری گەشە دەکات و گۆڕانکاری بەسەردا دێت و لە جوڵەیەکی بەردەوام دا لەگەڵ ژیاندا مامەڵە دەکات). زانیاری و پەرەپێدانی و خۆفێرکردن و بوونە خوێندکار لە هەر تەمەنێک کۆن بە نوێ پەیوەست دەکات و لێکیان دەئاڵێنێت و لەم ئاوێتە بوونەدا هوشیاری و بیر نشونەما دەکەن و دیسانەوە و دووبارە وێنا دەبنەوە و لەگەڵ یەکدی رادێن و بۆ ئەوەی مرۆ بەژیان پەیوەست بێت و گۆڕان هەردەم بەردەوام بێت و ژیان بۆ خۆی لەململانێی نەوەکاندا بەرجەستە بکات ئەویش پێکگەیشتنە نێوان عەقڵ و گەردوون ئەم پێکگەیشتنەش خۆی بەخۆی خەیاڵێکی فراوانە کە دەرئەنجامی پێویستە رۆحیەکانە _ ئایدیای _ ئارەزووەکان _ خەونەکان ئەمەش هەر هەمووی تێکدانی هەست و نەست هەست بە ژیان لەگەڵ واقیع ئەمیش گەڕانەوە بۆ یادگاری و تاقیکردنەوەکان و دیسانەوە بەرهەمهێنانەوەی جوانتر و جوانتر.

ئازاد ساڵح / شنروێ

سەرچاوە: جماليات الابداع الموسيقى _ جيزيل بروليه / ترجمه / فواد كامل

لاپەڕەی شەش ئەدەب و هونەر پێنجشەمە 2003/10/16 ژمارەی 3189